

Originile și educația doamnelor din Evul Mediu (sec. XIV - XVII)

*Prof. Gherheș Mihaela - Cristina
Școala Gimnazială „Lucian Blaga” Baia Mare*

Cântată și definită de poeți ca fiind „al cincilea anotimp” (Grigore Vieru), femeia a rămas în istorie atât ca erou pozitiv al unor momente, mai ales rituale, cât și cauza declanșării unor evenimente conflictuale. Rolul femeii în istorie poate fi înțeles și explicat numai dacă acceptăm aserțiunea vechilor greci că „omul gândește cu inima”. Dacă despre femeia obișnuită sunt mai puține date în izvoarele epocii, despre soțiile conducătorilor apar informații, din mai multe surse, a căror analizare asupra corectitudinii și veridicității, creează o imagine a modului cum era percepută femeia posesoare a unui anumit rang social.

Raportându-ne la caracteristicile perioadei cuprinse între secolele al XIV lea și al XVII lea și la contextul internațional în care se aflau Țările Române, rolul doamnelor a fost de sfătuitoare a domnului, de păzitoare a liniștii căminului, de asigurare a continuității la conducere prin nașterea și educarea urmașilor de sex masculin, de sprijin pentru soți, fii sau nepoți. Au fost și excepții în care doamnele conduceau nemijlocit, pe timpul indisponibilității soților sau minoratului fiilor. În orice situație s-ar fi aflat, doamnele erau respectate de supuși, atât datorită comportamentului, cât și originii. Originea era foarte importantă, majoritatea doamnelor bucurându-se în copilărie de o viață îndestulată și liniștită, care le asigura și educația necesară. Pe această bază importantă se plia comportamentul cu regulile, mai mult sau mai puțin stricte, ale ceremonialului românesc. Foarte puține doamne au fost de origine umilă, dar și acestea s-au comportat conform rangului dobândit.

O sursă foarte importantă despre doamnele din Evul Mediu au constituit-o însemnările călătorilor străini care au străbătut în această perioadă de patru secole, cu diverse treburi, Țările Române. Călătorii făceau comparații ale doamnelor române cu doamnele străine din mai multe puncte de vedere: al vestimentației, al comportamentului, al cadourilor făcute sau primite de doamne, al meselor oferite, al mobilierului, al reședințelor. Nu trebuie uitat că majoritatea călătorilor străini erau catolici într-o perioadă de expansiune a Bisericii catolice și de luptă a acesteia cu Reforma și acest lucru putea afecta și viziunile asupra Țărilor Române. Puteau interveni și diverse nemulțumiri personale: cazarea sau darurile primite. Totuși, acești călători au o părere bună despre doamnele române, raportând, probabil și la zona geografică din care acestea făceau parte.

O importanță deosebită au avut-o scrierile cronicarilor și cărturarilor; aceștia referindu-se la evenimentele apropiate de perioada lor, mai mult sau mai puțin, în mod obiectiv.

Originile doamnelor sunt probleme foarte importante pentru Evul Mediu, dar și pentru perioadele istorice următoare. În funcție de originea socială, o femeie, devenită doamnă se putea afirma la curtea soțului ei prin abordarea, cu grade diferite de succes, a unui ceremonial specific fiecărei curți medievale.

Educația, statutul, activitatea socială, toate erau componente ale comportamentului zilnic al doamnei. Doamna trebuia să se adapteze fiecărei situații, să știe să comunice cu orice clasă socială, să primească delegațiile străine, să converseze cu alte doamne, aflate în vizită sau în exil, să ajute pe cei care aveau nevoie de un sprijin

sau de o vorbă de încurajare în diferite probleme (de sprijin financiar pentru anumite situații în care se găseau diversele comunități, pentru construirea sau întreținerea vreunui lăcaș de cult, pentru căsătoria apropiaților, a celor care făceau parte din curtea doamnei) ș.a.

Originea doamnelor implică mai multe aspecte: proveniența socială și proveniența etnică, fiecare cu alte componente, mai mult sau mai puțin importante.

Proveniența socială a doamnelor cuprinde, în special, două grupări: doamnele proveneau fie din fete de foști domnitori, fie erau fete ale boierilor, mai mari sau mai mici, mai importanți sau mai puțin importanți, social și financiar. Această origine, care implica uniri ale unor averi importante, dar și alianțe de familie, este definitorie pentru Evul Mediu universal, nu numai pentru teritoriul românesc. Când căsătoriile aveau loc înainte ca bărbatul să devină domn, în majoritatea situațiilor, viitoarele doamne proveneau din fete ale boierilor. Dacă aceste căsătorii aveau loc după obținerea, de către bărbat a demnității de domn, se căutau alianțe în familiile domnitoare din cealaltă țară românească sau în familiile conducătoare din țările vecine. Din prima categorie se pot da multe exemple: o primă căsătorie a lui Radu de la Afumați cu doamna Voica, fata unui boier bogat Vlaicu, vomicul din Bucșan¹. Ioan Vodă cel Cumplit s-a căsătorit cu Maria, fiica unuia dintre boierii săi, Lupea Huru, pârçălab al Hotinului². Mihai Viteazul s-a căsătorit cu Stanca, nepoata marelui ban, Dobromir. Miron Barnowski a fost însurat cu Artemia Vartic, fata boierului Gavril Vartic³.

Căsătoriile cu o fiică de domn reprezentau o creștere a statutului social, a prestigiului intern și extern al domnului. Pe lângă aportul financiar ce provenea din zestre, apăreau și sprijinul și influența familiei fetei, cu relațiile și alianțele acesteia. Și din această categorie, exemplele sunt în număr mare: fiicele fostului domn Neagoe Basarab, căsătorite cu domnii din țara Moldovei și din Țara Românească: Stana, căsătorită cu domnul Moldovei, Ștefăniță, iar Ruxandra, care a iscat atâtea neînțelegeri cu Radu de la Afumați, domnul Țării Românești. A treia căsătorie a lui Ștefan cel Mare, cu Maria Voichița, sprijinul și echilibrul ultimilor ani de domnie: doamna a fost fiica lui Radu cel Frumos, domn al Țării Românești. Modul în care Maria Voichița ajungea doamnă a Moldovei, parcă este desprins dintr-o operă romantică: aflat în conflict cu Ștefan, pe 18 noiembrie 1473, Radu cel Frumos se refugia în cetatea Bucureștilor sau cum precizează Cronica lui Ștefan cel Mare, descoperită de Oligierd Gorka „în cetatea de scaun Dâmbovița”. Aici, oastea lui Ștefan „l-a asediat cu tărie”, dar cum nu-l prea caracteriza curajul „în timpul nopții, Radu cel Frumos a fugit din castel” și și-a lăsat în oraș steagurile, averile, dar și femeile familiei⁴. La 24 noiembrie 1473, moldovenii intrau în cetatea Bucureștilor, marele cronicar Grigore Ureche menționând în letopisețul său: „Ștefan au dobânditu Cetatea Dâmboviței și au intratu întrânsa și au luat pre doamna Radului Vodă și pe fiică-sa Voichița o au luat-o a lui doamnă și toate averile lui și toate veșmintele lui cele scumpe și visteriile lui și toate steagurile lui”⁵. Tânăra domniță va deveni din captivă, doamnă în 1479, după ce Ștefan a rămas văduv a doua oară, după moartea Mariei de Mangop.

Un alt exemplu este cel al Ruxandrei, fiica domnitorului Moldovei, Petru Rareș. Domnița a fost obligată să se căsătorească cu Joldea, ucigașul fratelui ei, Ștefan, pentru ca acesta să poată deveni domn. Prins de o facțiune adversă, Joldea a fost călugărit cu forța, iar în proiectul matrimonial ce o viza pe Ruxandra a apărut Alexandru Lăpușneanu, fiu al lui Bogdan al III-lea, domn al Moldovei și al Anastasiei, târgoveața din Lăpușna. Este situația aparte prin care căsătoria cu o fiică de domn întărea prestigiul unui domnitor care provenea dintr-o legătură nelegitimă. Dând dovadă de adaptabilitate la noua situație (inedită pentru perioada noastră, în niciun caz pentru Evul Mediu românesc sau universal), Ruxandra devine doamna noului domnitor, Alexandru Lăpușneanu.

Exista și situația, mai puțin întâlnită, este adevărat, a căsătoriilor cu femei fără importanță socială, care devin doamne fără a avea o pregătire specială și fără a avea inițial, respectul supușilor. Astfel, Petru Șchiopul, domn al Moldovei între 1574-1591 a rămas văduv. Avea drept concubină, de mai multă vreme, o femeie simplă, roabă, cu care a avut și un copil, numit Ștefăniță. Domnitorul s-a căsătorit cu ea, numind-o în actul de căsătorie ca, Irina Botezata. În 1591, domnitorul, împreună cu familia, a fugit în Tirol, la Bozen, oraș în care a locuit până la moarte. La un an, Irina a murit și a fost înmormântată acolo, iar pe piatra de mormânt, i-a fost gravat: „Doamna Irina, care și-a urmat bărbatul tocmai din Moldova, pentru legea sa, răposată în al 25-lea an al vieții sale. Io, Petru Voievod, i-am pus această piatră, ca uneia ce mi-a fost femeie prea cinstită și prea iubită”⁶.

O altă situație, tot puțin întâlnită, este aceea a legitimării puterii de noul domn prin căsătoria cu văduva altui domnitor. Un exemplu, mai cunoscut, este acela al domnului Țării Românești, Radu Paisie, care a luat-o în căsătorie pe Ruxandra, fiica cea frumoasă a lui Neagoe Basarab, văduvă a unui fost domnitor, Radu de la Afumați⁷. Doamnă a Țării Românești, pentru a doua oară, tot pentru scurt timp, într-o perioadă la fel de agitată ca și prima, este un alt exemplu de adaptabilitate a femeii în Evul Mediu, în universul medieval. Câci după cum spunea Constantin Gane: „A fi fată și nepoată de domn, nu ar fi însemnat în vremurile acele o ideală fericire pământeană”⁸.

Referitor la proveniența etnică, cazurile în care doamnele au avut origine străină au fost numeroase, ca și în restul țărilor europene. Doamnele sau viitoarele doamne erau căutate în primul rând, în țările vecine. Din punctul de vedere al vecinătății, Țările Române nu au fost propriu zis vecine la sud cu Serbia medievală, orientată mai mult spre Marea Adriatică, decât înspre Dunăre. Între ele s-au interpus mai întâi stăpânirea bizantină, apoi țaratele bulgare și în cele din urmă, regatul maghiar. Dar, relațiile dinastice au legat spațiul românesc de cel sârbesc, ca și de cel croat sau bosniac. În est, granița de pe Nistru a rezistat atacurilor mongolo-tătare ale Hoardei de Aur și apoi, ale Hanatului de Crimeea, învecinându-se, în fapt, cu câmpiile sălbatice dintre Nistru și Nipru, stăpânite intermitent de tătari, lituanieni, cazaci, apoi de otomani, până în secolul al XVIII-lea. În nord, a apărut marele cnezat al Lituaniei, care începând din secolul al XIV-lea, a eliberat teritoriile rusești de la nord și de la nord-est de Nistru de sub stăpânirea mongolo-tătară, mai apoi apărând regatul Poloniei. Acesta, între 1340-1366, a cucerit de la lituani și de la rușii apuseni, Haliciul (Rusia Roșie sau Rutenia), Volânia și Podolia apuseană, devenind alături de Lituania, cu care a creat o mare uniune în 1386, cei mai puternici vecini din nordul și din estul spațiului românesc. Astfel, între 1366-1795 cât a fost vecină nemijlocit, Polonia, respectiv Uniunea polono-lituaniană, a fost puterea creștină central-europeană cea mai apropiată acesteia, putându-se spune chiar singura mare putere creștină, după prăbușirea Ungariei și înainte de instaurarea stăpânirii habsburgice în Transilvania și de apariția Rusiei moscovite⁹.

În familiile domnitoare sau apropiate acestora, domnii își căutau soțiile pentru ei sau pentru urmașii lor la tron. Motivele erau mai multe: alianța temporară împotriva altei puteri zonale; din aceasta decurgând apoi alianțe tradiționale (exemplul cel mai elocvent fiind alianța moldo-polonă); încercările repetate ale unor puteri locale de a-i converti pe români la catolicism, încercări frecvente în secolele al XIV-lea și al XV-lea, relațiile bune economice, care se doreau a fi întărite și prin legături dinastice.

Primii noștri mari voievozi s-au încadrat în aceste tipare. Sunt cunoscute soțiile lui Nicolae Alexandru, voievodul Țării Românești și ale lui Alexandru cel Bun, domnul Moldovei. Soția lui Nicolae Alexandru, doamna Clara, mama vitregă a următorului conducător, Vladislav Vlaicu, catolică și domică să-și răspândească religia într-o țară ortodoxă, a obținut din partea familiei doar o singură convertire, aceea a fiicei sale, Ana (cea care va deveni soția țarului bulgar, Strașimir), deși doamna era înconjurată de

preoți și de misionari papistași și purta corespondență cu scaunul papal. Conflictul dintre doamna catolică și familia de supuși ortodocși a fost surprins în drama istorică Vlaicu-Vodă scrisă de Alexandru Davila. Soțiile lui Alexandru cel Bun sunt la fel de cunoscute: a doua soție, Ringalla era sora lui Witold, ducele Lituaniei, fiind verișoară cu marele rege polon, Vladislav Iagello¹⁰. Ea aducea în Moldova aspecte ale unei vieți apusene. Ringalla, și ea catolică fanatică, a încercat să-și convertească soțul la catolicism (încercând o convertire a românilor „de sus în jos” de la conducător la supuși, metode folosite cu succes în vestul și în nordul Europei). Nereușind, a cerut papei Matei al V-lea, pe 13 decembrie 1421, să i se admită divorțul. Pretextul a fost că soții erau „deja înrudiți”. Dacă nu era un simplu pretext (acceptat, în prealabil de amândoi soții), am putea trage concluzia că și înaintașul său, Roman I, ar fi avut și el o soție înrudită cu Vladislav Iagello. Prin căsătoria cu Ringalla, Alexandru a sperat că prestigiul Moldovei va fi și mai mare în Europa răsăriteană (care, probabil, că era recunoscut, altfel regele Poloniei nu și-ar fi trimis o rudă atât de apropiată). Pentru a o despăgubi pentru demnitatea pierdută, Alexandru i-a asigurat Ringallei o rentă de 600 de ducați de aur, plătită în două rate semestriale, atribuindu-se totodată târgul Siret, cu mânăstirea dominicană înființată acolo (misiune adusă în Moldova de doamna Mușata, mama lui Petru I) și teritoriul Volhovățului cu satele, vămile, morile și heleșteiele și toate veniturile acestor două localități. Titlul Ringallei a fost: „ducissa Minoris Valachiae”¹¹. Și despre Ringalla au scris autorii români: Victor Eftimiu - drama, mai puțin cunoscută, Ringalla. O altă soție, a treia, a lui Alexandru cel Bun a fost Marina de obârșie bizantină. Se pare că doamna Marina i-a dăruit, în sfârșit, o viață liniștită de familie, căci ea apare permanent alături de soțul ei, cu multă autoritate, cu prestigiu de suverană. Titlul ei era „autocratorissă a întregii Moldovlahii”¹².

Tot cu două soții cu origini străine și importante poate fi menționat și marele Ștefan cel Mare. Prima soție, Evdochia, era fata cneazului Olelco din Kiev și sora lui Simion, ultimul, personaj remarcabil din perioada secolului al XV-lea, care îi lăsa regelui polon Cazimir, în 1471, ca amintire, calul și arcul. Evdochia a fost mama Elenei, care ar fi putut deveni țarina rușilor, dacă nu ar fi fost victimă, împreună cu fiul ei, al comploturilor de la curtea Moscovei. A doua soție a fost Maria de Mangop, sora Comnenilor care stăpâneau ținutul Trapezuntului. Ei au stăpânit acest teritoriu până în 1461, când Comnenii s-au refugiat în Peninsula Crimeea, în Mangop. Probabil că Ștefan dorea înrudiri glorioase, care să-l facă moștenitor al Imperiului Bizantin, dar Imperiului Otoman a cucerit Mangopul, omorându-i rudele ilustre¹³.

Mai târziu, legăturile încep să slăbească: Bogdan al III lea, fiul lui Ștefan cel Mare și al ultimei sale soții, Maria Voichița, dorea să facă o căsătorie la fel de importantă, precum cele ale tatălui său și Ștefăniță au pețit, fără succes, fiice sau surori ale regilor poloni. Orgoliul său l-a făcut să ceară mâna prințesei Elisabeta, sora regelui Poloniei. Mama prințesei, regina-mamă, nu a fost de acord, motivând diferența de religie: Elisabeta-catolică, iar Bogdan-ortodox. Problema s-a amânat până după moartea reginei-mamă polone, nemulțumită de alianța propusă pentru fiica sa (pe care o considera, probabil, o mezalianță). După moartea reginei, a refuzat, însă, prințesa, care a motivat că Bogdan era șasiu (un defect la ochi avea Bogdan, altfel nu ar fi rămas în istorie și sub numele de Bogdan cel Orb). S-a declanșat conflictul: Bogdan a intrat în Polonia, atacând zonele de graniță. Polonii îl resping, intră în Moldova, prădând zone întinse. A avut loc împăcarea, dar, în 1509, regele polon Alexandru a murit. Căsătoria era din nou amânată. Au avut loc tratative cu noul rege, Sigismund. Căsătoria este făcută uitată, reîncepea războiul. Pe rând, cei doi conducători atacă țara celuilalt. Înțelegerea a apărut după un an, când în documente apărea menționarea: „Noi Sigismund, regele Poloniei și prietenul nostru, magnificul Ion Bogdan, voievodul Țării Moldovei”, dar, despre căsătorie nu mai putea

fi vorba. Bogdan era obligat să-și caute în altă parte mireasă, găsind-o în persoana Ruxandei, fiica domnului Țării Românești, Mihnea cel Rău¹⁴.

În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, în Țările Române au loc schimbări importante: creșterea puterii otomane și presiunea asupra Europei Centrale au avut consecințe negative asupra relațiilor dintre Țările Române și Imperiul Otoman. Până la mijlocul secolului al XVI-lea, Țările Române se bucurau de o autonomie deplină, în schimbul achitării tributului. Guvernarea se realiza prin instituțiile specifice Țărilor Române. După campania sultanului Soliman cel Mare în Moldova în 1538, Țările Române au intrat efectiv sub dominația Porții. Deși, în aparență, se continuă autoadministrarea, în realitate, aceasta era știrbită de o serie de măsuri impuse de otomani: numirea domnului de către sultan (fiind asimilat astfel unor înalți funcționari otomani), chiar dacă formal alegerea continua să fie făcută de boieri, obligația domnului de a merge periodic la Poartă, mutarea capitalelor la București și Iași, orașe de câmpie ușor de controlat, instalarea în capitalele celor două țări a unor detașamente de ieniceri pentru a controla activitatea domnului, creșterea tributului și a dărilor ocazionale (peșcheșurile), impunerea unui comerț preferențial cu Imperiul Otoman din partea Țărilor Române¹⁵.

Aceste schimbări au dus la scăderea nivelului alianțelor matrimoniale. Domnii se vor mulțumi cu domnițe din țara românească vecină sau cu femei străine de rang inferior. Astfel, Bogdan, fiul lui Alexandru Lăpușneanu, ajuns domn, a pețit pe fiica lui Ion Tarlon, unul din marii boieri ai orașului Lwow, dar pierderea tronului a dus la desfacerea înțelegerii de nuntă. Vasile Lupu, domn al Moldovei, după moartea primei sale soții, ștearsa doamnă Tudosca (nesemnificativă în comparație cu contemporana sa din Țara Românească, doamna Elina, soția lui Matei Basarab), a dorit o femeie frumoasă, de tip oriental, neinteresându-l rangul acesteia. Postelnicul Catargi i-a cumpărat de la hanul tătarilor din Crimeea pe frumoasa Ecaterina, după ce, în prealabil, plătitise sume importante tatălui și mamei fetei. După încercarea nereușită a pașei din Silistra de a o opri pentru el pe frumoasa circaziană, Ecaterina ajungea a doua doamnă a lui Vasile Lupu și o bună mamă pentru copiii acestuia din prima căsătorie. Tot cu o roabă circaziană s-a însurat și domnul Constantin Șerban, care la botezul acesteia a numit-o Nedelea (echivalentul în limba slavă a Doamnei sau a Dominicăi)¹⁶.

Sunt și excepții strălucite: exemplul elocvent este Petru Rareș căsătorit cu Elena, sora doamnei Milița-Despina, soția lui Neagoe Basarab. Aceasta era fata despotului sârb Ion Brancovici și a Elenei Iaxici, fiica lui Gheorghe Iaxici, despot și el).

Oricare ar fi fost originea doamnelor, acestea și-au îndeplinit rolul social, au fost un sprijin pentru soții și familiile lor, atât în perioadele bune, dar și în perioadele grele ale războaielor, bolilor, pribegiilor.

În ceea ce privește educația, fetele din familiile bogate, viitoarele doamne, învățau să scrie și să citească de timpuriu, unele ajungând să impresioneze și să patroneze diferite activități ale vremii. Mai mult ca sigur că acestea învățau și limbile latină și greacă, multe dintre operele vremii circulând în aceste limbi.

Pentru femeile medievale scrisul presupunea un efort foarte mare. Scrisul elaborat, cu inițiale deosebite, cu miniaturi pe marginea documentelor necesita timp îndelungat realizării unui document. Probabil că miniaturile și inițialele erau desenate de oamenii bisericii, care au realizat adevărate capodopere. Erau foarte apreciate femeile care scriau repede. Și asupra femeilor române plana faptul că obosesc, au dureri de cap când scriu, lucru întâlnit în toată lumea în perioada medievală. De la doamne s-au păstrat înscrisuri, diverse note și instrucțiuni, dar și foarte multe scrisori. Scrisorile acestora surprind adesea aspecte ale vieții cotidiene, de familie, alteleori au profilul unor scrisori de afaceri, de recomandare, economice, financiare sau de atestare a unor donații, precum și caracterul unor scrisori testamentare. Exemplele sunt elocvente.

În secolul al XV-lea, Maria, soția lui Basarab cel Tânăr, purta corespondență cu Vintilă logofătul, Cazan vistierul și cu Staicu comisul.

Mai multe înscrisuri menționează, la începutul secolului al XVI-lea, activitatea bogată a soției domnului Neagoe Basarab, doamna Milița-Despina. Reprezentantă a clasei domnitoare a Serbiei, Milița-Despina, mai mult ca sigur, era știutoare „de carte”, (probabil împreună cu sora ei, Elena, viitoarea soție a lui Petru Rareș, domnul Moldovei) de la unchiul ei, Maxim, și de la fratele ei Ion Brancovici, despot al Serbiei. Familia domnitoare a Brancovicilor rătăcise, după pierderea țării, prin Ungaria și Albania, încercând să-și recapete domnia. Acest Maxim, care se pare că ar fi intervenit în 1507 într-o dispută dintre Bogdan al III-lea, domnul Moldovei și Radu cel Mare, domnul Țării Românești și i-ar fi împăcat pe cei doi ca „fiind ei creștini de același neam”¹⁷. El a fost numit, drept răsplată, de către domnul Țării Românești, mitropolit. Este clar că acest prelat era un om de cultură remarcabil, care și-a educat nepoatele în mod strălucit. Despre corespondența purtată de doamnă sunt mai multe menționări: în corespondența sa cu Lucaci, judele Brașovului, mitropolitul Mitrofan amintește de o scrisoare a doamnei, notând: „iată mi-a trimis doamna Despina această carte (scrisoare), ca să o trimit la grațiozitatea ta”¹⁸; cu o tentă diplomatică, este scrisoarea din 1520 adresată judei și celor 12 pângari din Sibiu, pe care îi ruga să-l elibereze pe Andreiaș, un trimis al ei, „nu vom lăsa pe niciun om al domniilor voastre în pagubă și vom plăti tot”¹⁹.

Se păstrează de pe la 1511, scrisoarea doamnei Voica, soția lui Mihnea cel Rău, trimisă judei și brașovenilor pentru recuperarea unor cești de argint, care făceau parte din zestrea domniței Ruxandra.

Elena (căreia i se mai spunea și Cătălina), soția lui Petru Rareș (domn în Moldova), prizonieră în cetatea Ciceului, scria sultanului Soliman al II-lea pe la 1540 de dezvinovățire, convingătoare astfel încât sultanul l-a eliberat pe Rareș. Despre faptul că doamna Elena avea învățătură de carte, amintește și cronicarul Grigore Ureche. Astfel, el precizează “știind carte sârbească, au scris împăratului cu mare jalbă și plângere”²⁰. Elena și Petru Rareș învățaseră și slavona cu Macarie, episcopul de Roman.

În anul 1576, apărea corespondența de familie, scrisă în limba greacă, a doamnei Ecaterina, soția lui Alexandru Vodă, fiul lui Mihnea cel Rău, corespondență purtată cu sora ei, Marioara, retrasă călugăriță la mănăstirea din insula Murano, de lângă Veneția. Din conținutul unei scrisori de pe la 1587, reiese că era o femeie întreprinzătoare, cu mult simț practic, cunoscătoare a relațiilor și realităților de la Curtea domnească. Desele ei cereri pentru cărți de lectură, ne arată pasiunea doamnei pentru nou, pentru citit.

La începutul secolului al XVII-lea, la Hierăști, copiii postelnicului Radu Năsturel învățau. Printre ei se găsea și viitoarea doamnă Elina, soție a lui Matei Basarab. Ea învăța carte alături de frații ei Șerban, Cazan și Udrіște. Doamna Elina știa grecește, slavonește și latinește, iubea literatura, istoria și arta. Era printre doamnele cultele ale vremii. De la ea s-au păstrat scrisori ca aceea adresată lui Gheorghe Rakoczi I, principe al Transilvaniei, scrisoare pe care a trimis-o pe la 1632. Prin aceasta, îl ruga pe principe să aștepte întoarcerea soțului ei de la Istanbul, pentru a-i plăti datoria bănească. În vremea războaielor purtate de soțul ei cu Vasile Lupu, domnul Moldovei, doamna Elina se îngrijea de țară și scria pașei din Silistra și lui Rakoczi I în legătură cu diferite probleme ale administrației țării. După lupta de la Finta, ea scria, la 18 mai 1653, sibienilor ca să-i trimită un chirurg pentru vindecarea rănilor boierilor. Scrisorile ei erau frumoase și pline de fraze în limba latină, arătând erudiția doamnei²¹.

În anul 1653, doamna Safta, soția lui Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei, elabora scrisori în românește, cu fraze de introducere în limba slavonă, considerate scrisori de recomandare, adevărate permise de trecere și de călătorie liberă pentru anumite persoane.

Doamna Dafina, soția lui Istrate Dabija Vodă, scria „cu mâna ei niște poronci casnice”.

Cele doar câteva exemple demonstrează știința de carte a doamnelor, dar și cunoașterea limbilor străine, a literaturii antice sau medievale.

Doamnele patronau învățătura de carte, care se răspândea din ce în ce mai mult printre femeile din clasa medie și din cea de jos. Mai mult ca sigur, influența doamnelor s-a făcut simțită și în primele legiuri tipărite în Moldova dar și în Țara Românească: în Pravila lui Vasile Lupu (Iași, 1646) și Îndreptarea legii (Târgoviște, 1652) se fac referiri la trimiterea fetelor la școală.

Doamnele se ocupau și de educația propriilor lor copii. Pentru perfecționarea acestora, îi trimiteau la studii peste hotare. Elena, fiica lui Radu Șerban, domnul Țării Românești, studia în Apus, alături de Mihai și de Constantin fiii postelnicului Constantin Cantacuzino. Ilinca, fiica lui Nicolae Pătrașcu, nepoata lui Mihai Viteazul s-a aflat multă vreme la Viena, de unde scria zapise, în limba română, dar cu litere latine. Învățaseră limba greacă, probabil și limba slavonă, și fiicele domnitorului Vasile Lupu. Doamna Tudosca, soția lui Vasile Lupu, făcea fiicelor sale o educație aleasă, astfel încât acestea să devină figuri importante, lucru care s-a și realizat: una dintre ele a devenit soția palatinului Lituaniei, prințul Ianusz Radziwill, alta a fost soția lui Timuș Hmielnițki, fiul hatmanului ucrainean. Este greu de crezut că aceste persoane importante și-ar fi ales drept consoarte persoane bine situate social, dar ignorante cultural. Plecate la distanțe considerabile, acestea aveau nevoie să știe carte, pentru corespondența lor personală. Prin 1645, fiica cea mare a domnitorului pleca la Constantinopol, trimisă în solie „pentru afacerile și complicațiunile politice ale tatălui său”²².

Probabil că tinerelor fete le erau îndrumate și alte talente, ca de exemplu în muzică, în pictură, în broderie, în dans, necesare educației feminine medievale.

Note:

¹ Stoicescu N., *Radu de la Afumați*, București, Editura Militară, 1983, p. 91

² Gane C., *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, București, Editura Orizonturi, p. 110

³ *Ibidem*, p. 189

⁴ Iorga, N., *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 112

⁵ Ureche Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, Ediție P.P. Panaitescu, 1978, p. 62

⁶ Gane C., *op. cit.*, p. 104

⁷ Stoicescu N., *op. cit.*, p. 141

⁸ Gane C., *op. cit.*, p. 60

⁹ Rezachevici C., *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în Evul Mediu*, București, 1998, p. 34-35

¹⁰ Gorovei Șt., *Mușatinii*, București, Ed. Albatros, 1976, p. 44

¹¹ Gorovei, Șt., *Dragoș și Ștefan*, București, Editura Militară, p. 150

¹² *Ibidem*, p. 151

¹³ Iorga, N., *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 88

¹⁴ Gane C., *op. cit.*, vol. I, p. 40

¹⁵ Ștefănescu Șt., *Istoria media a României*, vol. II, București, 1991, p. 150

¹⁶ *Călători străini în Țările Române*, vol. VI, București, Editura Științifică și Enciclopedică, p. 209

¹⁷ Gane C., *op. cit.*, p. 43

¹⁸ *Istoria învățământului din România*, vol. I, București, 1973, p. 164

¹⁹ *Ibidem*, p. 165

²⁰ Ureche Gr., *op. cit.*, p. 73

²¹ Iorga N., *Doamna Elina a Țării Românești ca patroană literară*, în „Analele Academiei”, Studii Istorice, t. XIII, 1932-1933, p. 3

²² Șerban C., *Vasile Lupu. Domnul Moldovei (1634-1653)*, București, Editura Academiei, 1991, p. 148

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

1. *Călători străini în Țările Române*, vol. I-VIII, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1968-1983
2. Ureche Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ediție P.P. Panaitescu, București, 1978

Lucrări generale

1. *Istoria învățământului din România*, Vol. I, București, 1973
2. Rezachevici Constantin, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc*, București, 1998
3. Ștefănescu Ștefan, *Istoria medie a românilor*, vol. II, București, Editura Universității, 1992
4. Le Goff, Jacques, *Omul medieval*, Editura Polirom, Iași, 1999

Lucrări speciale

1. Gane C., *Trecute vieți de doamne și domnițe*, București, Editura Orizonturi
2. Gorovei, Ștefan, *Dragoș și Ștefan*, București, Editura Militară, 1973
3. Gorovei, Ștefan, *Mușatinii*, București, Editura Albatros, 1976
4. Iorga Nicolae, *Doamna Elina a Țării Românești ca patroană literară*, în „Analele Academiei”, Studii Istorice, t. XIII, 1932-1933
5. Iorga Nicolae, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Editura pentru Literatură, 1966
6. Stoicescu Nicolae, *Radu de la Afumați (1522-1529)*, București, Editura Militară, 1983
7. Șerban C., *Vasile Lupu. Domnul Moldovei (1634-1653)*, București, Editura Academiei, 1991